

Blok IV podruhé

1. Diplomová práce z „lingvistiky“ nebo z „jazyka“?

Tato kapitola má být podle programu věnována zásadám psaní diplomových prací z oblasti lingvistiky. Jelikož jsem však akademik přizemní, čímž chci říci, že jsem si vědom faktu, kolik toho z lingvistiky nevím, navrhuji i vám, abyste se spolu se mnou drželi při zemi a abychom se bavili o diplomových pracech „z jazyka“. Mnohem lépe to vystihuje naši aktuální realitu.

„Lingvistika“ totiž je, jak již možná někteří tušíte, dosti komplexní disciplína a jen málokterý student, ale ani vysokoškolský pedagog filologického zaměření, ji dokáže pojmut v celé její šíři a hloubce. Po vás se však chce, jak již bylo řečeno na začátku tohoto kurzu, abyste v rámci svých možností zvládli na přijatelné úrovni jednu velice konkrétní a specifickou oblast jazykovědy a byli ji pak schopni prakticky aplikovat na určité množství jazykového materiálu. Neobjevujete nic nového, „pouze“ se učíte systematicky pracovat a kriticky myslet v daném oboru. Proto vás nabádám, abyste si uvědomili a skromně si přiznali, že cesta k pracem z lingvistiky zákonitě vede přes skromné školské práce z jazyka; právě takové, jaké se teď chystáte napsat vy.

2. Typologie prací z jazyka: práce „experimentální“ versus „estado de la cuestión“

Pokud si myslíte, že vám teď sdělím nějaké všeobecně platné instantní moudro pro psaní brilantních prací z jazyka, tak vás asi zklamám. To, aby práce byla brilantní, záleží především na vás. Já se vám v následujících řádcích jen pokusím nastínit několik zásad a pokusím se vám usnadnit orientaci v literatuře v oboru. Zbytek už je na vás.

Práce „experimentální“

Termín „experimentální práce“ znamená asi tolik, že si vyberete jedno velice konkrétní a specifické téma – o výhodách úzce definovaných témat jsme už mluvili v jedné z úvodních hodin – a poté, co si k němu nastudujete pokud možno všechnu dostupnou literaturu, se tyto teoretické znalosti pokusíte aplikovat na určitý segment jazykového materiálu, tzv. *korpus*, a pozorujete, zda se materiál korpusu chová tak, jak popisuje literatura, či zda jste svědky odchylek či jiných anomálií. Posledním krokem pak je vámi zjištěná data popsat a interpretovat.

Popisují daný typ prací velice obecně, protože jazykověda není ani tak široká disciplína jako spíš široký soubor velice rozdílných disciplín, z nichž každá má své rozdílné metodologické postupy.

Mezi klasicíké experimentální disciplíny patří například fonetika, ve které se provádí ve speciální laboratoři spektrální analýza hlásek či různých částí výpovědi. Při práci z neurolingvistiky či psycholingvistiky byste také museli navštěvovat různé specializované laboratoře či dokonce i lékařská zařízení. Naopak při klasické práci z morfologie, syntaxe či lexikologie byste nejspíš vůbec neopustili univerzitní knihovnu.

Vnitřní a vnější lingvistika

Na každou otázku lze v lingvistice nahlížet z pozice dvou párů hledisek, které se můžou vzájemně doplňovat. První z tohoto páru je koncept *vnitřní* a *vnější lingvistiky*, který nabízí různou až protichůdnou interpretaci snad témeř každého jazykového jevu.

Vnitřní lingvistika znamená, že se jedná o vysvětlení daného jazykového jevu jako důsledku vzájemných interakcí v rámci systému jazyka, do kterého nevstupují žádné vnější vlivy. Jako příklad můžeme uvést obecné zákony fonetických zněň.

Naopak *vnější lingvistika* hledá vysvětlení jazykových jevů v mimojazykových faktorech, tj. společenských, historických či kulturních. Některá vysvětlení tak občas vypadají dost přitažená za vlasy; a některá vsutku jsou přitažená za vlasy...

Jako příklad můžeme uvést typické francouzské „ráčkování“, které se údajně opravdu odvozuje od jednoho ráčkujícího panovníka v dávném středověku. A pak že si scénáristé českých pohádek vymýšlejí...

Ještě méně pravděpodobněji však zní teorie, že latinská hláska /f-/ na počátku slova se ve španělštině nedochovala z toho důvodu, že v regionu Kantábrie, kde se zrodila kastilština, byla voda chudá na fluor a místnímu obyvatelstvu v důsledku toho masivně vypadávaly přední zuby, čímž jim vznikaly dost vážné artikulační problémy, a tak místo /f-/ si pomáhali aspirací a postupem času rezignovali v těchto případech na veškeré artikulační úsilí. Téhle teorii je opravdu těžké věřit...

Synchronní přístup versus diachronní přístup

Synchronní přístup znamená, že ke studovanému jazykovému jevu přistupujete v jednom určitém bodě vývoje jazyka. Nejčastěji se jedná o současný stav.

Naopak *diachronní přístup* chce říci, že daný jazykový jev studujete v celé jeho šíři historického vývoje, či že se zaměřujete na daný jev v určité historické fázi vývoje jazyka.

Směry v lingvistice

A aby těch komplikací nebylo málo, tak musíte brát v úvahu ještě jedno hledisko, a to existenci různých směrů a různých škol v lingvistice. Každý lingvistický směr totiž nahlíží na zkoumané jazykové jevy z jiného hlediska a často používá i jinou terminologii. Případně, a to je ještě zálužnější, používá tutěž terminologii s odlišným významem. V rámci vaší práce byste se tedy měli buď striktně držet terminologie jednoho směru anebo porovnat chápání určitého jazykového jevu v rámci různých lingvistických škol. Čeho byste se ale měli vyvarovat, a to je hlavní důvod, proč píší tento odstavec, je tzv. „míchání jablek s hruškama“, tj. nediferencované užívání terminologie různých lingvistických směrů jako synonym. Výsledkem zpravidla bývá nesrozumitelný blábol.

Pro přesnější představu a členění španělské lingvistiky do různých škol a směrů zde odkazují na úryvek z textu J. L. Giróna Alconchela „Corrientes y períodos en la gramática española“, který pojednává o vývoji španělského jazykovědného myšlení ve 20. století, tj. o pracech a autorech, které pravděpodobně, dříve či později, budete nuceni číst. Úryvek najdete naskenovaný ve složce s dalšími materiály pro tento blok.

Tvorba korpusu

Již několikrát v této kapitole zaznělo slovo „korpus“. Co se tím tedy myslí?

Za korpus považujeme soubor či „databázi“ jazykových jednotek z oblasti daného jevu, který je předmětem našeho studia. Aby byl korpus využitelný, musí splňovat několik podmínek.

Zaprvé, korpus musí být dostatečně reprezentativní, aby se z něho daly vyvozovat statistické závěry. Procentuální propočty četnosti výskytu určitého jevu v korpusu o deseti jednotkách asi moc věrohodné nebudou... Osobně bych doporučoval pro bakalářskou diplomovou práci korpus o 200 – 300 jednotkách; pro diplomovou práci magisterskou pak minimálně 500 jednotek.

Zadruhé, korpus musí být koherentní a nesmí se v něm – bohužel opět – „míchat malvice“. Korpus by měl obsahovat jednotky pouze z jednoho období vývoje jazyka, z jedné geografické varianty a z jednoho registru či z jednoho funkčního stylu.

Příklad:

Představte si, že chcete psát práci o používání osobních zájmen. První krok bude, že omezíte oblast bádání na osobní zájmena v jednom typu textu, dejme tomu v novinových článcích. Dalším krokem by bylo, že omezíte hledání na určité období, např. za poslední rok. A třetím omezením bude, že se zaměříte na jednu geografickou variantu španělštiny, např. španělskou, mexickou, argentinskou, apod. Anebo si představte, že vás zajímají výpůjčky. Prvním krokem bude omezení na buď na výpůjčky z jednoho jazyka nebo na výpůjčky v rámci jednoho určitého oboru. V případě výpůjček z jednoho jazyka byste nutně museli zabrousit do diachronie. V rámci výpůjček v rámci jednoho oboru si můžete vybrat, zda zahrnete i diachronní hledisko nebo zda se budete pohybovat čistě v synchronní rovině. Co však udělat musíte, je omezit hledání pouze na jednu regionální variantu španělštiny.

Práce typu „estado de la cuestión“

Marně jsem hledal český ekvivalent tohoto typu práce. Volně by se snad dal přeložit jako „stav poznatků v oboru“. Méně tvořiví či dokonce líní jedinci se teď možná zaradovali, že se jedná o čistě kompilační typ práce, ale to není tak úplně pravda.

U teoretické části experimentálních prací se uvádí relativně stručný výčet dříve publikovaných prací z oboru, jejich stručná charakterizace, shrnutí nejoriginálnějších poznatků a vytčení těch nejdůležitějších postulátů pro naši praktickou „experimentální“ část. Je to také do určité míry „estado de la cuestión“, není však vyčerpávající. Naproti tomu diplomová práce typu „estado de la cuestión“ by vyčerpávající být měla. Existují dva různé přístupy k tomuto typu prací.

První typ by se omezoval pouze na pojednání o určitém gramatickém jevu v rámci jednoho lingvistického směru. Podmínkou však je, že daný lingvistický směr je stále živý a vznikají v jeho rámci nové práce z oboru. Taková práce by popisovala vývoj chápání určitého problému od prvních zmínek až do dnešní doby. Musela by pojmut pokud možno všechny publikované práce o dané problematice a musela by se k nim stavět kriticky. Nejde jen o výčet, ale o kritické posouzení míry přínosnosti a originality.

Druhý typ by pak pojednával o chápání jednoho jazykového jevu v rámci různých lingvistických směrů. Bude zákonitě méně detailní než první typ, ale i v tomto případě se přepokládá maximální úsilí o vyčerpávající výčet a kritické zhodnocení, tj. která lingvistická škola popsala a interpretovala určitý jazykový jev nejpřesněji a nejdůležitěji.

Oba typy prací pak mají společné to, že popisují míru poznání a chápání daného jevu k „dnešním dnům“ a upozorňují na aktuálně probíhající polemiky k tématu. Zároveň uvádí i aspekty, kterým je ještě nutné věnovat pozornost. Těmto dosud nezmapovaným aspektům se pak říká *desiderata*.

Jak je vidno, práce typu „estado de la cuestión“ není žádná „únikovka“. Je to práce velice náročná na čas a na míru pochopení hloubky a dosahu daného jazykového jevu. Osobně bych vám doporučoval si na bakalářskou práci vybrat „experimentální“ téma a „estado de la cuestión“ pak nechat, ale pouze pro silné povahy, až na práci magisterskou.

Práce historiografické a edice textů

Poslední dva typy prací jsou práce historiografické a edice textů. Uvádím je jen pro kompletní výčet. Jsou to práce velice náročné a podle mého názoru pro bakalářské diplomové práce, ale i pro práce magisterské, zatím nevhodné.

Práce historiografická chce v tomto případě říci práce z dějin lingvistiky. Jinými slovy, popisuje chápání určitého jazykového jevu v rámci určitého lingvistického směru v minulosti či vývoj chápání daného jevu v rámci prací jednoho autora.

Edice textů obvykle zahrnuje přepis středověkých či jiných rukopisů a jejich rozbor, komentář a interpretaci. Obvykle je třeba vycházet z různých verzí jednoho a téhož textu a na základě jejich srovnání se přistupuje k „rekonstrukci“ původního textu v rámci stádie vývoje jazyka v daném období.

Tyto dva typy práce bych doporučoval až na disertaci.

3. *Lingvistické encyklopedie, slovníky a bibliografické databáze*

V případě lingvistických encyklopedií se jedná většinou o kolektivní díla, která informují čtenáře o aktuálním stavu poznání v jednotlivých oblastech daného oboru. Nabízejí první rychlé uvedení do problematiky a zároveň většinou uvádí i výběr z doporučené literatury.

Lingvistické encyklopedie

Jejich autory většinou bývají autority v oboru a jedná se o seriózní a veskrze doporučením hodná díla. Nevýhodou je, že postupem času zastarávají a je třeba je inovovat, což se bohužel dělá málokdy. Jako příklad můžeme uvést dílo *Enciclopedia de Lingüística Hispánica* koordinované Manuelem Alvarem, které shrnuje poznání v oboru do přelomu čtyřicátých a padesátých let dvacátého století či španělskou část encyklopedie *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, koordinovanou Michaellem Metzeltinem z počátku devadesátých let dvacátého století, která však postihuje vývoj v oboru jen do let osmdesátých.

LRL = HOLTUS, Gunther; METZELIN, Michael; SCHMITT, Christian, eds. *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Tübingen: Niemeyer, 1988 – 2004.

(Španělštině je věnován díl VI-1 z r. 1992)

ELH = ALVAR, Manuel, dir., et al. *Enciclopedia lingüística hispánica*. Prolog Ramón MENÉNDEZ PIDAL. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1960 – 1967.

Slovníky filologických či lingvistických termínů

Jedná se o velice užitečná díla, která vysvětlují význam a použití daného filologického či lingvistického termínu. Kvalitní publikace tohoto typu pak nezapomenou upozornit na způsob použití a chápání určitého termínu v rámci konkrétního lingvistického směru či autora.

Na trhu existuje velké množství různých slovníků lingvistických termínů. Platí však pro ně totéž co pro lingvistické encyklopedie, a to, že bývají poplatné době svého vzniku. Všimněte si prosím data vydání a zda se jedná o vydání první či už minimálně desáté, jako například u Lázaro Carretera.

ABAD, Francisco. *Diccionario de lingüística de la escuela española*. Prolog Rafael LAPESA. Madrid: Gredos, 1986.

ALCARAZ VARÓ, Enrique; MARTÍNEZ LINARES, María Antonia. *Diccionario de lingüística moderna*. 2. vydání. Barcelona: Ariel, 2004.

CARDONA, Giorgio Raimondo. *Diccionario de lingüística*. Překlad Mª Teresa CABELLO. Barcelona: Ariel, 1991.

CERDÀ MASSÓ, Ramón, dir. *Diccionario de lingüística*. Madrid: Ediciones Generales Anaya, 1986.

DUBOIS, Jean, et al. *Diccionario de lingüística*. Překlad Inés ORTEGA a Antonio DOMÍNGUEZ. Adaptace Alicia YLLERA. 1. vydání, 3. přetisk. Madrid: Alianza, 1992.

LÁZARO CARRETER, Fernando. *Diccionario de términos filológicos*. 3. opravené vydání. Madrid: Gredos, 2008.

LEWANDOWSKI, Theodor. *Diccionario de lingüística*. Překlad Mª Luz GARCIA-DENCHE NAVARRO a Enrique BERNARDEZ. Madrid: Cátedra, 1982.

MOUNIN, Georges, dir. *Diccionario de lingüística*. Překlad Ricardo POCHTAR. Barcelona: Labor, 1982.

WERNER, Abraham, et al. *Diccionario de terminología lingüística actual*. Překlad Francisco MENO BLANCO. Madrid: Gredos, 1981.

Bibliografické databáze

Jedná se přehledy a soupisy literatury v daném oboru. Existují databáze dosti širokého záběru, např. z celé oblasti románských jazyků (např. *CRLN*), ale i širších, které jsou věnovány moderním jazykům obecně (např. *YWMLS*; vysvětlení zkratk, viz. dále). V ideálním případě, ale to stává velice zřídka, jak už to u ideálů chodí, bývá připojena i stručná doplňující informace o publikaci.

Na následujících řádcích uvádíme některé vybrané bibliografické databáze, a to jak „papírové“, tak i elektronické.

3.3.1. Romanistické a obecně lingvistické bibliografické databáze

- *Romanische Bibliographie. Supplement zur Zeitschrift für romanische philologie*, Niemeyer, Tübingen, 1877.
- *CRLN. The comparative Romance linguistics newsletter*, Texas A & M University, Charlottesville, VA, 1951.
www.texasflora.org/~crln
www.csdl.tamu.edu/~crln
- *YWMLS. The year's work in modern language studies*, The Modern Humanities Research Association, London, 1929.
www.mhra.org.uk
www.maney.co.uk
- CSIC: databáze ISOC, v jejímž rámci lze vyhledávat i publikace z oblasti lingvistiky a literatury podle různých kritérií.
<http://bddoc.csic.es:8080/isoc.html;jsessionid=872A7F16FCA9F835636208E237B02129>
- Dialnet: <http://dialnet.unirioja.es/>; jedná se o bibliografickou databázi převážně španělských časopisů či monografií publikovaných ve Španělsku. Lze vyhledávat podle různých kritérií.
- Latindex: <http://www.latindex.unam.mx/>; je to bibliografická databáze časopisů publikovaných ve španělsky mluvícím světě. Opět dává možnost vyhledávání podle různých kritérií.

3.3.2. Hispanistické bibliografické databáze a příručky (obecné i specifické)

- BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, et. al. *Bibliografía de lingüística general y española (1964-1990)*. 5 svazků. Alcalá de Henares: Universidad, 1995-1999.
- VIÑAZA, El Conde de la. *Biblioteca histórica de la filología castellana*. Madrid: Imprenta y Fundación de Manuel Tello, 1893. [Faksimilní vydání: Madrid, Atlas, 1978]
- VIÑAZA, El Conde de la. *Bibliografía española de lenguas indígenas de América*. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1892. [Faksimilní vydání: Madrid, Atlas, 1977]
- NIEDEREHE, Hans-Josef. *Bibliografía cronológica de la lingüística, la gramática y la lexicografía del español (BICRES I): desde los comienzos hasta el año 1600*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- NIEDEREHE, Hans-Josef. *Bibliografía cronológica de la lingüística, la gramática y la lexicografía del español (BICRES II): desde el año 1601 hasta el año 1700*. Amsterdam: John Benjamins, 1999.
- NIEDEREHE, Hans-Josef. *Bibliografía cronológica de la lingüística, la gramática y la lexicografía del español (BICRES III): desde el año 1701 hasta el año 1800*. Amsterdam: John Benjamins, 2005.

- Bibliomet: <http://www.ujaen.es/investiga/lexhispa/bbmet.htm>
- Bibliografía temática de lexicografía: <http://www.udc.es/grupos/lexicografia/indice.htm>
- AHUMADA, Ignacio, dir./ed. *Diccionario bibliográfico de la metalexicografía del español: (orígenes-año 2000)*. Jaén: Publicaciones de la Universidad de Jaén, 2006.
- GONZÁLEZ ARANDA, Yolanda. *Lexicología y lexicografía del español. Repertorio bibliográfico (1990-2002)*. Almería: Universidad de Almería.

3.3.3. Katalogy knihoven

Doufám, že není nutné, abych zde vyjmenovával katalogy českých knihoven. Možná bych jen upozornil na katalog Španělské národní knihovny (www.bne.es), a především pak na společný katalog španělských univerzitních knihoven REBIUN www.rebiun.org, který vám může pomoci lokalizovat potřebnou literaturu během vašich výjezdů na studijní pobyty Erasmus na španělské univerzity.

3.3.4. Elektronické knihovny

V dnešní době se stále více titulů vydává nejen tiskem, ale také i v elektronické podobě. Pokud nemáme přístup ke „klasickému“ vydání, stává se pro nás elektronické vydání neocenitelným pomocníkem. V případě starších děl můžeme vyzkoušet službu hledání na Google Books; pro španělskou filologii se stává čím dál tím důležitějším zdrojem Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes: www.cervantesvirtual.com.